

A házimunka materiális spiritualitásáról és politikai implikációjáról

1.

Évekkel ezelőtt hallottam egy fundamentálisan zöld érzületű ember előadását. Emlékszem rá, hogy ez a férfi, miután nagyon is kézzelfoghatóan, a lehető legsötétebb színekkel ecsetelte a világ ökológiai helyzetét, erre a következtetésre jutott: A környezet megmentésére irányuló reálpolitikai kísérletek – parlamenti próbálkozások, „zöld” törvények, népi kezdeményezések stb. – mind eleve kudarcra vannak ítélve, mivel azért, hogy szükségképpen a tüneteknek gyűrűkötnek neki, nem pedig az okoknak, megsziárdítják a status quo-t és azzal együtt a rohamos környezet- és önpusztítást. Ezért nem zöld reálpolitikára van szükség, hanem vészpróféciára (amire az előadó maga szolgáltatta a legjobb példát), és: meditációra. A világot csak a katasztrófa radikális felismerése, illetve a higgadság és a mértékletesség erényének kollektív (kivitelezésében azonban egyéni) begyakorlása mentheti meg...

Emlékszem, hogy már akkor is kétős érzés töltött el ezzel a filozófiával szemben: Egyrészt a radikális társadalomelemzés és a bevett politikai módszerekkel szembeni bizalmatlanság egybevegott azokkal az eszmékkel, amelyeket saját feminista köröim vitáiból ismertem. Másrészt bosszantott az a pátosz, amellyel a zöld férfiú a megtérésnek csak és kizárólag ezt a formáját akarta elismerni. A sokféle ellenállás elképzelése, gondoltam, idegen a patriarchától. Neki egyértelműsége: polarizációkra van szüksége. A társadalomkritika radikalitása individualista (és mégis: csak: üdv-) próféciába csap át – olyan jelenség ez, amelyet az ún. New Age-mozgalom köréből ismertem, és amelynek hermetikus merevsége minden érvet hatástalanságra ítél, még mielőtt kimondták volna. És még valami zavart nagyon: Csak egy férfi, aki még sosem fáradozott tevékenyen-ismétlődően az élet hétköznapi fenntartásáért, aki még sosem végzett *házimunkát*, akinek részlegen világos szelleme viszont egyelőre sikeresen hajózta körül a nemi politika sziklaszirteit, szóval csak egy férfi juthat arra a gondolatra, hogy a csendes üldögélés és az ön-

magunkba mélyedés vezet ki a dilemmából, s hogy ez egyáltalán *reális életlehetőség*. Röviden: Mosd ki előbb a saját bűdös zoknidat, és közben mérlegeld, vajon találsz-e még időt a csendes üldögélésre, nem is szólva a csendes üldögélésről szóló *prédikálásra!*

Akkoriban nem jutottam tovább ennél a spontán elhárításnál, talán azért, mert akkor teljes munkaidőjű alkalmazott lévén egy fogyasztói metropolisz egyetemén, én magam túlságosan távol voltam attól, ami az emberi szellem – meditáló vagy elemző jellegű – fáradhatatlan tevékenységének szükségképpen kísérőjelensége, ha tesszük, ha nem: a főzéstől, mosogatástól, takarítástól, a nedves pelenkától és az emberi *test* egyéb hagyatékaitól. Ma részmunkaidős háziasszonyként egy olyan faluban élek, amely mindenekelőtt mezőgazdaságból él. Most térek vissza arra, hogy akkoriban elutasítottam a fundamentálisan zöld próféciát, és megpróbálom ezt az elutasítást *kritikává* átalakítani.¹

2.

Kapcsolódva a zöld állásponthez, de egyidejűleg elhatárolódva is attól, a következő tételt bocsátom vitára:

Igaz, hogy a politikálás hagyományos formáival szemben túl nagy az elvárás, ha arról van szó, hogy kivezető utat kell találni az ökológiai katasztrófából, és valóban erre megy a ki a dolog. Amit én – megfelelő fogalom hiányában – ideiglenesen „spiritualitásnak” szeretnék nevezni, annak a (politikai) élet szilárd alkotórészévé kell válnia, de *nem* a spiritualitás hagyományos platóni formáinak értelmében, amelyek „átszellemiesítést” akarnak elérni, amelyek lényegileg a tétlenségben állnak (értsd: mások szolgáló tevékenységét feltételezik), és amelyek az emberi hétköznapokon túli „kímélő terekre” szorulnak és korlátozódnak. A házimunka – ha azt értjük rajta, hogy nap mint nap tevékenyen és ismétlődő módon gondoskodunk halaszthatatlan emberi szükségletekről – *bizonyos feltételek mellett*² olyan spirituális gyakorlat jellegét öltheti, amely átfogóbb értelemben az élet fenntartására irányul.

3.

Tételelem több szempontból is könnyen félreérthető; ezért, mielőtt részletesen kifejténém, óvintézkedésként szeretném világossá tenni, mit *nem* értek rajta.

Először: Mivel számomra biztosan nem a házimunka azon formájának idealizálásáról van szó, amely a magasan fejlett ipari társadalmakban normává vált, kifejezetten azt mondom: a házimunka *bizonyos feltételek mellett* spirituális gyakorlat jellegét öltheti. Nem minden esetben helye a spiritualitásnak. Bizonyos, jelenleg „normálisnak” tartott feltételek mellett teljes egészében szellemtelen lehet.³

Másodszor: A „spiritualitás” szó a latin *spiritus* = szellem szóból származik, és szorosan kötődik a szellemiség azon platóni felfogásának hagyományához, amely uralja a nyugati filozófia- és teológiatörténetet. Mivel én pontosan ezt a testet és a szellemet, illetve a lelket férfiközpontú módon megkülönböztető hagyományt, valamint a „meditáció” ennek megfelelő formáit akarom megkérdőjelezni, a „spiritualitás” szó nem azt a valóságot fejezi ki, amelynek leírása a célokom. Abban a gondolkodási sémában, amelyben magától értetődőként feltételezik a test és a szellem szétválasztását, csak paradox módon fejezhető ki az, amire én gondolok: számomra „materiális spiritualitásról” van szó, az anyagban megjelenő szellemről.

Harmadszor: Nem valamiféle üdv-tant akarok hirdetni, hanem rá akarok mutatni bizonyos összefüggésekre, amelyeknek a felismerését a „mi” kultúránk elfojtja. Tételemmel nem akarok minden értéket elvitatni a platóni spiritualitástól, hanem azt a véleményt akarom visszautasítani, hogy az a „spiritualitás”, amely az életet megtartó politikához szükségszerűen hozzátartozik, csak ott, vagy mindenekelőtt ott jöhet létre, ahol nyugalom és bizonyos – gyertyafényes – légkör uralkodik, ami aztán lehetővé teszi számomra, hogy ölbe tegyem a kezemet, és így „eljussak önmagamhoz”.

Negyedszer: A spiritualitásról szóló minden beszéd, és különösen a hétköznapok „közvetlen” spiritualitásáról szóló beszéd könnyen pontatlanná válik, és veszélyesen közel áll „a tulaj-

1 Lényeges ösztönzéseket köszönhetek az alábbi tanulmánynak: Maria Mies, Tantra – Magie oder Spiritualität? in: Beiträge zur feministischen Theorie und Praxis Nr. 12 (1984), „Natur – Technik – Magie – Alltag”, 82-99.

2 Ld. e tanulmány 8. pontját.

3 Ld. e tanulmány 7. pontját.

donképpeniség zsargonjához”⁴. Megkockázatom ezt a közlést, mert nekem úgy tűnik, hogy ennek egyetlen alternatívája az, hogy hallgatunk arról a valóságról, amelyről nem akar többé hallgatni.

4.

Hogyan jutottam el a tételhez?

Az elején az a tapasztalat áll, hogy a házimunka során – mosogatáskor, főzéskor, takarításkor vagy ha századszor teszem vissza a helyükre azokat a tárgyakat, amelyeket a kislányom szétszórta – olykor az történik meg, amit a dolgok értelme közvetlen megtapasztalásának nevezek. A „spiritualitás” szóval azonban most pontosan a dolgok értelmének ezt a közvetlen észlelését akarom jelölni, azt az észlelést, amely bizonyos tevékenység végzése közben jön létre a tudatban, és amelyet gyógyítóknak, boldogítóknak, összekapcsolóknak, a szó pozitív értelmében rendet teremtőnek érez az ember. Az tehát, amit a házimunka egyes, később még pontosabban leírandó pillanataiban megtapasztalok, bizonyos fokig hasonló az élményekhez, amelyeket a klasszikus spirituális gyakorlatokból ismerek. És a megtapasztaltaknak ez a hasonlósága volt az első kiindulópontja azoknak a töprengéseimnek, amelyekből végül is kialakult ez a téma.

Most tehát szeretném kifejteni tételtemet, oly módon, hogy először megpróbálom rájönni arra, hogyan magyarázható az, hogy a házimunkában lehetségesek „spirituális” tapasztalatok. Egyidejűleg fölteszem magamnak a kérdést, mennyiben hasonlítható össze a házimunka spiritualitása a klasszikus platóni spiritualitással, és mennyiben *nem* azonos azzal. E két gondolatmenetből adódik majd annak indoklása, hogy a házimunka materiális spiritualitása átfogóbb értelemben irányul az élet fenntartására, mint a spiritualitás platóni formái. Végezetül szeretném megfogalmazni azokat a feltételeket, amelyeknek teljesedniük kell ahhoz, hogy a házimunka felszabadíthassa a benne rejlő materiális-spirituális lehetőségeket.

5.

Úgy vélem, hogy a házimunkát – ami tevékenyen és ismétlődő módon történő gondoskodás halaszthatatlan emberi szükségletekről – olyan struktúra jellemzi, amely megmagyarázza,

miért éppen e munka során jöhet létre a leírt értelemben vett spirituális tapasztalat. Most megpróbálom a meditáció hagyományos formáitól elhatárolva leírni a házimunkának ezt az alapstruktúráját, és ennek érdekében először elvonatkoztatok a házimunka patriarchális elfajulásaitól, amelyekre később fogok rátérni.⁵

Először: Attól, hogy tevékenyen a gyerekek, nők és férfiak folyton viszatérő elemi szükségleteire és életmegélésére – az evésre, ivásra, alvásra, ürítésre, koszra és rendetlenségre – irányul, a házimunkának rituális jellege van. A rituálé ugyanis olyan cselekvés, amely szigorú rend szerint ismétlődik meg újból és újból. Eltérően a bevett vallási rituáléktól az a rend, amely megszabja a házimunkát, nem valamely pozitív törvény, hanem természeti törvény⁶. Azt, hogy a lányom a pelenkába pisiljen, nem a pápa parancsolta meg, hanem „a természet”. Valakinek *kell* cserélnie a pelenkát, azaz: rituálét kell végeznie. Itt megmutatkozik, mit jelent a „materiális” elem a házimunka spiritualitásában: olyan rituálék együttese, amelyeknek szükségességét emberi testek indokolják, nem pedig férfiemberi parancsok, vagyis valamilyen uralom.

Másodsor: A házimunka többnyire közvetlenül szociális munka. Önmagamért és másokért teszem. Ha senki sem gondoskodna tevékeny-ismétlődő módon a halaszthatatlan emberi szükségletekről, akkor nem létezne a gyerekek, nők és férfiak együttélése. Az a csecsemő, akit senki sem lát el, meghal. Az a csoport, amelyiknek senki sem főz enniavalót, szétesik. Amit a házimunka női teoretikusai a házimunka pszichikai oldalaként azonosítanak, azaz a „kapcsolati munka”⁷, szintén szükséges alkotórésze az emberi szociálisnak: az a kapcsolat, amelyet nem ápolnak, tönkremegy. A dolgok értelmének közvetlen megtapasztalása, ami megtörténhet a házimunka során, szorosan összefügg azal, hogy a házimunka a szociális kapcsolatos: értelmes dolog megtenni magamért és másokért valamit, ami halaszthatatlan. A hagyományos spiritualitás ellenben olyan gondolati építményekből meríti érteleme-megtapasztalásának tartalmát, amelyeknek az emberi együttélés szempontjából vett szükségessége nem ismerhető fel közvetlenül, ellenkezőleg: intézményekkel és

hierarchiákkal kell közvetíteni, megszilárdítani és ellenőrizni őket.

Harmadsor: A házimunka rendet teremt. Közvetlen környezetem kitakarítása olyan manuális tevékenység, amely a gondolati és érzelmi tisztázás folyamatait kísérheti és támogathatja. A rend-teremtés előfeltétele, illetve kísérőjelensége annak, hogy megtapasztaljuk a dolgok értelmét. A spiritualitás hagyományos formái metafizikai, láthatatlan, „szellemi” rendekből merítik értelmüket, az a rend viszont, amelyet a házimunkával állítunk elő, materiális: látható, kis térben megjelenő, meggyőző, és mindig vissza kell alakítani üdvös rendetlenségévé. A házimunka materiális spiritualitása a káosz és a rend folytonos váltakozásán nyugszik, miközben a hagyományos spiritualitás az ideális, láthatatlan, nagy térrel összefüggő, örökké az egészen nagy káosz által fenyegetett és ezért görcsösen megtartott rendben találja meg a dolgok értelmét.

Negyedsor: A házimunka a szépség hétköznapi formájára irányul. Nem hoz létre olyan műalkotásokat, amelyek a templomban áhítatra ösztönöznek vagy amelyeket múzeumban lehetne szemlélni (ami abból a nézőpontból, amelyikből itt nézem a dolgokat, egyre megy). Inkább arról van szó, hogy aki házimunkát végez, hétköznapi dolgokat igazít helyre, az élet szükségyszerű gyakorlatából élvezetes életgyakorlatot csinál. A szépségnek van értelme. A hétköznapi nem látványos esztétikájából, amelyet a házimunkát végző férfi vagy nő állít elő, és amelyet nem szemlélni, hanem *használni* kell, spirituális tapasztalat keletkezik.

Ötödsor: A házimunka materiális spiritualitása és a platóni spiritualitás általánosságban abban különbözik egymástól, hogy az egyik *szolgálat*, a másik viszont mások szolgálatát *feltételezi*. A platóni világkép egy patriarchálisan szervezett rabszolgatartó társadalomban keletkezett. Athénban a nők és a rabszolgák állították elő munkájukkal azt a materiális alapot, amelyen aztán kibontakozhatott a polisz szabad férfitársadalmának szellemi tevékenysége, amely lényegéből fakadóan luxus. Ma sincs ez másképp: a fejlett ipari országok gazdag egyházai, a New Age-mozgalom a maga költséges workshop-kultúrájával, a funda-

4 Theodor W. Adorno, *Der Jargon der Eigentlichkeit*, Frankfurt 1973.

5 Ld. e tanulmány 7. pontját.

6 A „természet” fogalma sem fejezi ki azt a valóságot, amelyre gondolok, mivel a férfiközpontú rendben alacsonyabb rendűként állítják szembe olyan „magasabb” fogalmakkal, mint a „kultúra” vagy a „történelem”.

7 Vö. Ilona Ostner, Barbara Pieper (közr.), *Arbeitsbereich Familie. Umriss einer Theorie der Privatheit*, Frankfurt a. M./New York 1980; Silvia Kontos, Karin Walser, ... weil nur zählt, was Geld einbringt. Probleme der Hausfrauenarbeit, Berlin/Gelnhausen/Stein 1979.

mentálisan zöld férfiak fényűzően profetikusan gondolkodása – mindez a háziasszonyok és a „harmadik világ” kisparasztjainak munkájára van ráutalva.⁸ Pontosan itt helyezkedik el a zöld férfiú gondolkodásának vakfoltja: Nem *valamilyen* spiritualitásnak kell a hagyományos politizálás kiegészítőjévé válnia, hanem egy *meghatározott* spiritualitásnak, mégpedig annak, amelyik az élet fenntartására irányuló, tevékeny-ismétlődő gondoskodásban valósul meg. Mert az uralkodók spiritualitása nem fogja tudni megtörni az uralmat. A házimunkát végző nő vagy férfi ellenben kicsiben végrehajtja azt, amire nagyban van szükség: az élet fenntartásának szolgálatát. Ebben rejlik a dolgok értelmének materiális megtapasztalása, amihez a házimunka révén juthatunk el. És ebben rejlik annak az oka is, hogy a házimunka materiális spiritualitása miért áll átfogóbb összefüggésben az ökológikus politikával, mint a spiritualitás platóni formái.

6.

A reformátoroknak volt sejtelmük a hétköznapi szolgálat spiritualitásáról, amelyre gondolok, sőt a házimunka spiritualitásáról is. Luther átlép mindazokon a lelki gyakorlatokon, amelyeket korának emberei kiróttak magukra, és a Jézus Krisztusba vetett hitet határozza meg „főmű”-ként⁹: Ha egy ember bízik abban, hogy Isten jót akar neki, akkor minden hétköznapi tevékenysége istentiszteletté válik, „még ha oly csekély lenne is az, mint egy szalmaszál felemelése”¹⁰. „Mert a hit és a bizalom mindent értékessé tesz Isten szemében.”¹¹

„Tehát az asszony is gondolkodjék tevékenységei során, amikor a gyereket szoptatja, ringatja, fürdeti és egyéb dolgokat tesz vele, és amikor egyébként dolgozik és segít a férjének...”¹² És „ha egy férfi odaállna, és pelenkát mosna vagy valami más alávaló munkát végezne a gyerek körül, és mindenki kigúnyolná, és szájtátinak meg szoknyavadásznak nevezné, de ha ő az említett felfogás és keresztény hit alapján tenné ezt... mondd meg, ki gúnyolódik itt a leg-

finomabb módon a másikon? Isten az összes angyalokkal és teremtményekkel együtt nem azon nevet, hogy pelenkát mos, hanem azon, hogy ezt hitből fakadóan teszi.”¹³

A „világi istentisztelet” eszméje, amely az Isten és ember közti viszony ezen új meghatározásából logikusan adódik, és amelyet Luther itt kifejezetten a házimunkára vonatkoztat, valamiképpen érintkezik azzal, amit én a házimunka materiális spiritualitásként írtam le: a spiritualitás, a dolgok értelmének megtapasztalása itt sem korlátozódik a visszavonulás tereire és különleges helyzetekre; Luther szerint ott történik meg, ahol egy nő vagy férfi – abbéli bizalmában, hogy Isten elfogadja őt – szabaddá válik arra, hogy „más embereknek szolgáljon, és hasznos legyen, és semmi mást nem állít a szeme elé, mint ami mások számára szükséges”¹⁴. Ennyiben azt mondhatom, hogy tételem folytonosságban áll az igazi istentisztelet reformátori elképzelésével.

De úgy vélem, hogy Luther elfelejtett – vagy túlságosan leértékelt – valami fontosat: tudniillik azt, hogy léteznek az uralkodás és az elnyomás olyan feltételei, amelyek lehetetlenné teszik azt, hogy istentiszteletként éljük meg a hétköznapiakat. Luther sok mindent megkérdőjelezett, de valamit nem: a férfinek elképzelt Isten *uralkodói* helyzetét, amelynek alapján minden földi uralom igazolható, ha egyszer már létrejött. Jóllehet Luthernél nagyon is megtalálható az az elképzelés, hogy a Jézus Krisztusba vetett hit megtöri az uralmi struktúrákat – ez megmutatkozik például az iménti idézetben, amelyben eredeti módon rajzolódik ki a háziférfi alakja –, másfelől azonban a maga túlságosan erős hitte miatt Luthernek meggyőződése, hogy minden megaláztatás, az uralkodás által okozott minden elidegenedés elviselhető „Krisztusban”, s a lázadás csalthatatlan jele annak, hogy túlságosan kevés hittel van dolgunk. Ezt nem csupán a parasztok elleni ismert, kemény írásai bizonyítják, hanem újból és újból kinyilvánított bizalma is abban, hogy a társadalmi status quo Isten akarata.¹⁵ Luther úgy véli, hogy a feje-

delmekhez és urakhoz, a férjekhez és egyéb felsőbbiségekhez intézett „intelmekkel” meg van oldva a szellemet elpusztító uralkodás problémája, de nem ez a helyzet. Luther nem látja, hogy léteznek olyan viszonyok, amelyek között cinikus dolog világi istentiszteletről beszélni. Maga Luther nem élt ilyen viszonyok között, és – ellenfelével, Münzerrel ellentétben – nem volt hajlandó tudomásul venni, hogy léteznek ilyenek. Mivel a világ gazdag részén ma is vannak olyan evangélikus teológusok, akik azon fáradoznak, hogy megőrizzék a biztonságos távolságot a szellemet elpusztító viszonyoktól, ezért képesek Luther teológiájával töretlen folytonosságban megfogalmazni a saját teológiájukat.

Mivel azon a véleményen vagyok, hogy az uralkodás bizonyos formáinak eltörlése elengedhetetlen előfeltétele a világi istentiszteletnek, tételem nem csupán folytonosságban áll a világi istentisztelet reformátori eszméjével, hanem világosan meghatározott szembenállás is jellemzi: Lutherrel ellentétben az a véleményem, hogy az uralkodás a hétköznapiak megölheti a szellemet, legyen bár jelen bármekkora hit. Dietrich Bonhoeffer ezt így fejezi ki:

„Ahol ... egy emberi lényt megfosztanak azoktól a feltételektől, amelyek hozzátartoznak az emberléthez, ott az ilyen életnek a kegyelmmel és hittel történő igazolása, ha nem válik is lehetetlenné, de komolyan akadályozott. Konkrétan: Azt a rabszolgát, akitől oly mértékben elveszik az idejével való rendelkezést, hogy már nem hallgathatja az Ige hirdetését, legalábbis nem lehet Isten ezen Igéje által elvezetni a megigazulást adó hitre... Az Ige azon hirdetője, aki nem tesz meg mindent azért, hogy ez az Ige hallható legyen, nem felel meg az Ige szabad folyás iránti igényének. Az Ige számára elő kell készíteni az utat. Ezt maga az Ige követeli meg.”¹⁶

Ezért fogalmazok meg olyan feltételeket, amelyeknek teljesezniük kell ahhoz, hogy a házimunka felszabadíthassa az életet fenntartó szellemet, amely benne rejtőzik.

8 Ld. ezzel kapcsolatban a munka „háziasszonyosításának” tételét, amelynek kifejtése megtalálható pl. az alábbi műben: Claudia v. Werlhof, Maria Mies és Veronika Bennholdt-Thomsen, *Frauen, die letzte Kolonie*, Reinbek b. Hamburg 1983.

9 Martin Luther, *Von den guten Werken* (1520). in: *Ausgewählte Schriften*, kiadja Karin Bornkamm és Gerhard Ebeling, Frankfurt a. M. 1982, 38-149 és tovább.

10 I. m., 44.

11 I. m., 48.

12 Martin Luther, *Vom ehelichen Leben*, közr. Dagmar C. G. Lorenz, Stuttgart 1978, 35.

13 I. m., 36.

14 Martin Luther, *Von der Freiheit eines Christenmenschen*, in: *Martin Luther, Ausgewählte Schriften*, i. m., 238-263, 258.

15 Ld. erre vonatkozóan pl.: Beat Dietschy, Thomas Münzer – Zum 500. Geburtstag eines Theologen der Befreiung, in: *Neue Wege* 2/1990, 38-43.

16 Dietrich Bonhoeffer, *Ethik*, München 1981, 143.

7.

A modern patriarchátusban közel 100%-ban háziasszonyi munkaként folyik a házimunka, mert az urak meggyeztek abban, hogy a házimunka „a nő természetéhez tartozik”. E koncepció értelmében a házimunka nem olyan munka, amelyet az ember maga választ, hanem olyan folyamat, amely megtörténik. Nincs alanya. Ezért a nőt nem képezik ki a házimunkára – mint valamely foglalkozásra –, nem kapnak fizetést érte és nincs szabadidejük. (Ki fizetne bért és biztosítana szabadidőt a földnek, amelyen a krumpli nő?) A házimunka így *azonossá válik a női étellel*. A nő számára nincs kezdete és vége. A halaszthatatlan emberi szükségletekről való tevékeny-ismétlődő gondoskodás a férfiak nők fölötti uralmának eszközévé fajult. Mivel már nem csupán arról van szó, hogy valakik elvégzik a szükséges szolgálatot, hanem arról is, hogy elnyomják a nőt, a szolgálat a felismerhetetlenségig eltorzult: a nő magazinok ostobaságai miatt, a családi élet giccses és erőszakos kultúrája miatt, a háziasszonyok egymástól történő, szisztematikusan elszigetelése miatt, azon tevékenységek miatt, amelyeknek már semmi közük sincs az élet fenntartására irányuló közvetlen gondoskodáshoz, amilyen például a gondoskodás arról, hogy a férfiak és a gyerekek a lehető legjobban alkalmazkodjanak egy embertelen teljesítményi rendszerhez. Végérvényesen értelmetlenné válik a házimunka akkor, ha – mint Csernobil után (és a „Csernobil után” ma tartós állapot) – arra szolgál, hogy fenntartsák egy még működő világ látszatát: anyák zacskós tejet halmoznak fel a katasztrófa előtti időből, szigetelik az ablakokat, és gondoskodnak a hétköznapi védettség fenntartásáról annak érdekében, hogy a férfiak depressziója rejtve maradjon. Az effajta házimunka a normális manapság. Aki még képes „világi istentiszteletet” látni benne, az cinikus. Ilyen viszonyok között értelmetlennek érezni a házimunkát: önbecsapás vagy szomorú emlékezés. Ennek ellenére ennem kell. És mégis tiszta pelenkára van szüksége a lánynomnak.

A házimunkának mint háziasszonyi munkának a szervezeti formája – amely valójában minden más, csak nem természetes – és a neki megfelelő nemi ideológia szemmel láthatóan az uralkodók érdekeit szolgálja. Mert a férfiak azáltal, hogy a halaszthatatlan

emberi szükségletekről való, mindennapos tevékeny-ismétlődő gondoskodást a nőkre, illetve azok „természetére” bízták, szabaddá váltak valami „magasabb” számára: a külső természetben való uralkodásra, a teológiára, a háborúkra és a platóni spiritualitásra. De a „magasabb” rombolásba csap át. Mert a szereplők elvágják magukat annak az értelemnek a megtapasztalásától, amely az élet fenntartásáról való hétköznapi gondoskodásból fakad. Most „meditálni” akarnak. De inkább a zoknijukat kellene kimosniuk, meg lányaik és fiaik pelenkáját.

8.

Aki a háziasszonyi munkában értelemmel teli tevékenységet lát, az nem néz szembe azzal, hogy ez a munka miféle bajok összefüggésébe illeszkedik be szomorú módon. Aki – tekintettel a bajok ezen összefüggésére – *minden* értelmet elvitat a háziasszonyi munkától, az saját hétköznapi létének alapját veti meg, és ezzel az idealizmussal a háziasszonyok jogos haragját vonja magára. Változatlanul érvényes, hogy meg kell fogalmazni azokat a feltételeket, amelyek között a házimunka *elnyerheti* saját értelmét:

Ahhoz, hogy a házimunka tartósan – és nem csupán az értelem felvillanásának alakjában – felszabadíthassa a benne rejlő szellemi lehetőségeket, meg kell szüntetni a *háziasszonyi* munka patriarchális szervezeti formáját. Mert amíg a házimunka nem tudatos tevékenységnek, hanem természeti törvényszerűséggel működő folyamatnak számít, amíg határtalanul elhatalmasodik a nők életén, s a férfiak életében csak olyan funkcióként merül föl, amelyet *másoknak* kell betölteniük, addig nem lehetséges az emberi élet alaprituáléjaként alakítani. Ezért aztán a házimunka mindenkire történő *igazságos elosztása* döntő feltétele annak, hogy a házimunka materiális spiritualitása a hagyományos politizálás kiegészítőjeként jöhessen létre. Ebből a feltételből következik a többi:

Ha a házimunkát igazságosan osztják el mindenkire, akkor mindenki számára *korlátozott, korlátozható* tevékenység lesz. A házimunka értékét csak akkor lehet megtapasztalni, ha többé nem jelent majd „mindent” a nők számára, és „semmit” a férfiak számára. Mert azt, hogy valami kicsoda és hogyan létezik, csak akkor tapasztalom meg, ha azt is megta-

pasztalhatom, ami más és máshogyan létezik.

Ha a házimunka mindenkire korlátozódik, akkor mindenki számára létezik egy *másik oldala: egy külső világ*. A külvilágban, a nyilvánosságban, a hagyományos politizálásban alakul ki a házimunka irányultsága, csak ott válik felismerhetővé a hétköznapi gondok és a társadalmi gondok közötti összefüggés. Csak az ismerheti fel, mire kell irányulnia „az egészért” viselt gond értelmében vett politikának, aki folyamatosan tapasztalja a hétköznapi gondokat. Csak az nem jár körbe vakon a házimunkában, akinek lehetősége van arra, hogy részt vegyen „az egészért” viselt gondban.

Ha a házimunkát igazságosan osztják el mindenkire, akkor az már nem a szolgálólányok uruknak tett szolgálata, hanem mindenki mindenkinek tett szolgálata: *kölcsönösség*. Így kerül helyére a házimunka szociális értelme. A vak alávetettség szellemtelensége a kölcsönösség spiritualitásával válik.

9.

A házimunka materiális spiritualitását nem lehet laboratóriumban, szimulációval előállítani, sem a vasárnapi istentiszteleten, sem New Age-es workshop-okban; ez a spiritualitás nem az ökológikus politizálás tetszés szerint megcsinálható előfeltétele, hanem egyidejűleg annak feltétele és eredménye. A spiritualitást és a politikát nem lehet időbeli egymásutániségbe állítani: „Először ismét meg kell tanulnunk meditálni, s akkor megmentjük a világot.” Inkább arról van szó, hogy a spiritualitás megjelenik a politizálás folyamatában, ha „politikán” nem egyszerűen a nyilvános cselekvés eljárás technikáját értjük, „spiritualitáson” pedig annak vélt ellentétét, önmagunk úri megtalálását egy kímélő térben. Nem az a férfi elővételezi a jövőt, aki – miközben az „ő” felesége ellátja otthon a gyerekeket – megpróbálja felfedezni saját legbelső lényét, hanem az, aki tudatosan kivész részét a hétköznapi szolgálatból. És az a nő, aki határozottan nemet mond a maga vélt szolgálói természetére, és mégsem ül föl annak az emancipációs ideálnak, amely a férfinak a kozmoszban betöltött uralkodói helyzete szerint tájékozódik.

Ina Praetorius

Forrás: I. P., Skizzen zur feministischen Ethik, Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz 1995.